

Pasul Vâlcan și invaziile străine, Cetățile din Coastele Petrilei

Gălățan Dumitru Jieț

Pe două piscuri semețe din Coastele Petrilei ce se privesc cu mândrie față în față existau două cetăți despre care nici bătrânii satelor din partea locului nu știau când au fost construite, dar știau bine la ce foloseau. De aceea vom face referire la ele până mai avem la dispoziție unele informații, unele povestiri transmise prin viu grai de la o generație la alta, care altfel ar trece complet în uitare, dacă nu vom facilita ajungerea acestor date, chiar și așa sărăcăcioase la urmași.

Cele două cetăți, poate dacice, poate medievale au fost așezate pe cele două piscuri aproape piramidale la vedere din strada principală, fiind așezate umăr la umăr privitorului, mai ales de la locul numit Pod Fabrică, nume dat de fabrica de țiglă și cărămidă construită prin anul 1880 în sudul satului Dobrești și naționalizată în anul 1948, apoi demolată.

Cele două cetăți au fost cunoscute de bătrânii ultimelor generații sub numele de Cetatea bună și Cetatea rea și asta nu pentru că s-ar fi ținut cont de ceva calități umanitare ale acestora, ci pur și simplu pentru faptul că una s-ar fi aflat la vremea generației lor într-o stare mai „bună” în ceea ce privește conservarea în timp, iar cealaltă într-o stare mai „rea”. Deci numele vine de la gradul de uzură lăsat de veacurile trecute peste ele.

Între cele două piscuri prin valea care le separă curge Pârâul Cetății (nici nu putea să fie numit altfel) care se unește în aval cu Pârâul Androneștilor pentru a se vărsa în Jiul de Est după unirea acestuia cu Jiețul.

Pârâul Cetății este inabordabil din cauza stâncilor ascuțite, a vârfulor de stâncă tăioase și a cascadelor prăpăstioase. Și-apoi din bătrâni se zice că nu este bine să încerci măcar să urci sau să cobori acest pârâu. Tradiția locală spune că cei care s-au încumetat să facă acest lucru neluând în seamă sfaturile semenilor au sfârșit rău.

Se zice că unul care a încercat să escaladeze stâncile pârâului prăpăstios, a urcat puțin, dar o forță nevăzută l-a împiedicat să continue. Când s-a întors din pârâu nu mai era „sănătos la cap”, vorbea în dodii fără a putea explica mare lucru din ce se întâmplase pe traseul încercării sale.

Căile de acces spre cetăți dinspre cele trei puncte cardinale, est, vest și miază-zi sunt blocate de către natură prin pereți abrupți formați din stânci de netrecut. Accesul în cele două cetăți situate pe piscurile stâncilor din Coastele Petrilei se putea face doar pe cărări dosnice dinspre nord, cum ar veni din spatele cetăților. În vremurile de glorie ale cetăților, acest acces era blocat de ziduri din piatră și lemn de esență tare.

Cetatea avea ziduri de apărare din piatră, platouri de antrenamente pentru luptători. Deși în apropiere și chiar piscurile piramidale sunt formate doar din stânci calcaroase, zidurile cetăților au fost construite din lespezi de piatră provenită

dintr-o stâncă stratificată, mult mai rezistentă decât piatra de calcar. Pietrele folosite la construcția acestor cetăți, blocurile de piatră sunt asemănătoare cu cele din construcția cetății dacice de la Bănița, care se pare că ar fi fost aduse de la o carieră de piatră din Călan. Poate și cele de la Petrila să aibă aceeași proveniență. Este vorba despre cariera de piatră „Magura Calanului”, cariera de piatră a Daciei, așa cum este numită de Daniel Guta în blogul Adevarul din 27 Mai 2017, citându-i pe Viorel Moraru și Vasile Parvu cu comunicarea „Noutati din Magura Calanului”(1). Cariera de piatră se afla pe Valea Streiului, la cativa kilometri de orasul Calan și la aproximativ 40 km.de Sarmizegetusa Regia, fiind ascunsa în cea mai mare parte de padure. Blocurile de piatră pravalite la poalele dealului erau fasonate cu daltele, slefuite și încărcate, iar în sanii trase de boi spre Sarmizegetusa Regie, Costesti, Piatra Rosie, Banita, Capalna.

Deși situate în vârf de stâncă, cetățile aveau apă adusă de la distanță, dinspre nord, prin șanțuri săpate în pământ și stâncă transformate în jgheaburi cu ajutorul lespezilor de piatră unite cu mortar, transformate în adevărate apeducte^{2,3}.

Discutând cu Dr. Ioan Preda, medic primar cardiolog, acesta îmi relatează faptul că prin anii 1960, când se juca pe la cetăți, încă se mai vedeau bine urmele zidurilor, pietre din ziduri, platoul pavat și jgheabul de aducțiune a apei. Același lucru îmi confirma și părintele acestuia, Preda Ioan (1917-2008), care bineînțeles făcea parte dintr-o generație mai veche. Totul a fost acoperit cu muri, tufe, pomi în ultima perioadă încât nu se mai poate descifra mai nimic din ceea ce a fost odată.

Despre locul „La Tsetatie” avem înscrisuri din anul 1763. Acest loc al cetăților este numit așa pe hărțile imperiale iosefine din perioada 1763-1787⁴.

Ridicarea topografică iosefină este denumită și „Prima ridicare topografică” a Imperiului Habsburgic având 3589 planșe.

În timpul Războiului de Șapte ani dus între 1756-1763, trupele austriece au simțit acut lipsa unor hărți precise. Ca urmare a acestui neajuns din teren, feldmareșalul Daum i-a propus suveranei Maria Theresia în anul 1764 să ordone ofițerilor din Statul Major General o cartografie unitară a țărilor componente Imperiului.

Ridicarea topografică începută la 13 mai 1764 sub domnia Mariei Theresia a fost terminată sub cea a lui Iosif al II-lea. În final ridicarea topografică iosefină a avut peste 4000 de planșe realizate în perioada 1764-1785⁴.

Dacă la acea dată locul unde s-au aflat cetățile petrilene purta numele de „La Tsetatie” (La cetate), datorită existenței acestor cetăți, putem presupune că numele locului a fost consacrat cu mult timp în urmă, ceea ce atestă existența și vechimea acestor cetăți.

Păcat că nici o oficialitate sau vre-un arheolog nu a avut curiozitatea de atâtea veacuri să scormonească aceste ruine.

Neștiind data construcției acestor cetăți, nu putem ști nici scopul în care au fost construite. Din memoria colectivă și individuală a generațiilor trecute, bătrânii satelor au stabilit rolul acestor cetăți în vremuri mai apropiate nouă, dar destul de îndepărtate, totuși, pentru noi.

De la cetățî se putea vedea o bună parte din panorama Văii Jiului cu ochiul liber, și mult mai bine cu „luneta nemțească”. Petrila, în ciuda dealurilor și a înălțimilor din zonă se vedea aproximativ în totalitatea ei „ca-n palmă” de la o extremitate la alta. Acesta se pare că a fost și motivul de a instala în acest loc un punct de observație permanent precum și un loc propice pentru adăpostire și apărare.

În vremurile îndepărtate, avertizarea unui pericol iminent pentru localnici se făcea prin semnale luminoase (foc, torțe), de la mare distanță, prin semnale acustice (clopote mari „bătute în dungă”, trâmbițe, etc.) și uneori cu ajutorul călăreților^{5,6}.

Când caraualele din cetate au primit semnale luminoase din zona Pasului Vâlcan, principala poartă de intrare în Valea Jiului, zonă perfect vizibilă de la locul cetățîlor, au știut că pericolul este aproape, căci prin pasul Vâlcan se năpusteau mai toate hoardele atacatoare. De la Cetatea Petrila, prin aceleași semnale se putea comunica în linie directă cu satul Popi, cu satul Cimpa și chiar cu zona Grohotelor din Lazul Jiețului, situat la poalele munților Parâng. Avertizarea făcută de la Cetate acoperea întregul teritoriu al Jiului de Est – al Petrilei.

Așa, deci prin filiera Pasul Vâlcan, erau alarmați rapid toți locuitorii din satele Petrilei. Cam așa au stat lucrurile și la ultima invazie a turcilor din anul 1788.

Așa după cum povestesc bătrânii satelor care sunt o carte vie orală, deschisă a trecutului local, localnicii s-au retras în spatele Cheii Tăii spre Lunca Florii și împrejurimi unde își aveau colibe subalpine, de unde munții erau aproape, unde își puteau ascunde animalele și puținul avut ce-l puteau lua cu ei. Cheile Jiețului ofereau aceleași condiții pentru locuitorii satului Jieț.

La nevoie de pe stâncile cheilor erau prăbușite asupra atacatorilor care se încumetau să intre în chei, bucăți mari de stâncă, copaci, blocând accesul, iar unora provocându-le somnul de veci.

Dobre Nicolae al Cotanii⁷, născut în anul 1877, povestea cum o bucată mare dintr-o stâncă prăvălită de pe înălțimea stâncilor din Cheile Tăii a zăcut în râul Taia chiar până târziu, prin secolul al XX-lea, când s-a construit calea ferată forestieră ce trecea prin satul Taia, Cheile Tăii până la Valea Popii, aproape de Ștevia cu bifurcația spre cabana forestieră Aușelu.

KARA MUSTAFA ȘI INVAZIA TURCEASCĂ din anul 1788

Tradiția jiană prin povestirile bătrânilor satelor, articolele publicate de pr. Jura Păun Marcu⁸, însemnările lui Popa Ionel Botoască⁹ și ale lui Popa Gheorghe¹⁰, puse cap la cap ne-au dat date inedite despre această ultimă invazie a turcilor în Valea Jiului.

Perioada anilor 1787-1789 este oarecum mai apropiată vremurilor noastre, raportată desigur la negura vremurilor mult mai îndepărtate, așa încât a lăsat urme bogate, mai ales în tradiția locală care a păstrat pe lângă trăirea aieva a evenimentelor de groază din acea vreme chiar și unele hazlii, încrustate în memoria individuală, în memoria colectivă și chiar în unele mai rare înscrisuri de interes local.

Marii istorici nu au coborât până la acest nivel spre a prelua aceste date și a le populariza. Ele au fost transmise din generație în generație pe plan local prin

povești rostite în serile de iarnă mai ales, adresate nepoților la gura sobei de către bunicii cu plete albe.

Cum am reușit să adun un număr suficient de date, unele mai mult sau mai puțin credibile, poate cu unele înflorituri ale tradiției locale și cum la gura sobei nu mai povestește nimeni și nici nu mai ascultă nimeni (la gura centralei termice nu mai au haz), pentru a nu fi trecute în uitare și supuse dispoziției, încerc să amintesc măcar niște povestioare cu întâmplări, fapte, oameni din acele vremuri, bineînțeles în scris.

Așa după cum ne este cunoscut din cărțile de istorie, în anul 1718 prin pacea de la Passarowitz, Oltenia și implicit Valea Jiului sunt cedate austrieilor.

După 21 de ani, în anul 1739, prin pacea de la Belgrad, Oltenia este retrocedată Țării Românești, dar nu și Valea Jiului, care rămâne sub dominația austrieilor instalați pe culmea munților Vâlcan, la trecătoarea spre Oltenia.

În anul 1788 o armată turcă, condusă de Kara Mustafa, însoțită și de trupe române conduse de voievodul fanariot al Țării Românești, Nicolae Mavrogheni (domnitor din 6 aprilie 1786 până în septembrie 1790), luptau să scoată austrieii și să înlăture pericolul acestora pentru Țara Românească deoarece în anul 1787 a izbucnit un război ruso-turc în care austrieii se aliașeră cu rușii iar teatrul de lupte a privit și Țările Românești. Retrași în Transilvania, austrieii au blocat trecătoarea de la Orșova. Trupele conduse de Kara Mustafa și Nicolae Mavrogheni au hotărât să-i atace prin învăluire prin trecătoarea Vâlcanului spre Hațeg-Caransebeș-Timișoara. Pentru acest lucru au înaintat prin Tg.Jiu-Bumbești spre Hațeg.

Pasul Vâlcanului era păzit la acea dată de trupe austriece comandate de baronul Gedeon Laudon. Acesta a dispus să se aprindă prin pădurile trecătoarei grămezi mari de cărbuni care se găseau la suprafața solului. Fumul negru a devenit sufocant atât pentru oameni cât și pentru cai. Scopul fusese oarecum atins.

Tradiția locală valorificată de pr. Jura Marcu⁹, ne spune că locuitorii din zona Bumbești-Jiu pentru a se vedea cât mai repede scăpați de turci, i-au recomandat lui Mavrogheni un drum prin „trecătoarea cea mică” peste Prisloape, pe malul stâng al Jiului, ce urma versantul vestic al masivului Parâng.

Se spune că avangarda turcească a ajuns la Pârâul Izvoarelor pe la amiaza zilei de 14 noiembrie 1788 (bineînțeles după calendarul stil vechi), ducând cu ei bărbați, femei, captivi precum și vite luate de la colibe în întâlnite în drum.

Un tânăr din satul Livezeni, care a reușit să scape de pericol, a încălecat un cal bun și a reușit să dea alarma în satele jiene cu strigătul disperat: „Vin turcii dinspre Prisloape!”.

Vestea așa după cum precizează pr. Jura Marcu a căzut ca un trăznet căci jienii se pregăteau pentru petrecerea ce se organiza de fiecare dată în toate satele la „Lăsarea Postului de Crăciun”.

Localnicii nu erau puși, totuși, în fața unui lucru inedit, erau la curent pe propria lor piele cu grozăviile ce le săvârșeau orice tip de invadatori și mai ales turcii. Au încărcat ce au putut pe cai, în căruțe, au ascuns ce-au mai putut, îngropând bunuri și cu copiii, bătrâni, cu familiile și cu animalele au luat drumul colibelor subalpine de „după chei”.

Era 14 noiembrie 1788. Spre seară a început să ningă vârtos cu fulgi mari și deși, care întunecau zărilor. Natura a fost de partea fugarilor, ba chiar mai mult, a nins ca niciodată o noapte și o zi. Zăpada a blocat drumurile, viscolul a creat nămeți mari ajutând blocarea și baricadarea jienilor fugari după chei. Stratul gros de zăpadă, până la brâu a acoperit complet urmele fugarilor. În jur totul era un alb de poveste, imaculat.

Trupele turcești își făceau loc pentru înaintare cu greu prin zăpada care ajungea până la brâu. Mai mult, trupele nu erau echipate cu echipament care să facă față acestor vicisitudini de pe meleaguri zamolxiene și nici dotarea trupei nu-i ajuta să se descurce prin frig și nămeți. Nu au mai putut înainta spre Hațeg și au fost nevoiți să facă tabără în Valea Jiului.

Așa după cum detaliat menționează pr. Jura Marcu „în cei peste 40 de km ai lungimii celor două Jiuri, armata turcească a găsit în jur de 400 de gospodării părăsite, dar în grădini clăi de fân și otavă care au putut hrăni caii armatei o perioadă, dar alimentarea trupei era aproape imposibilă”.

În partea estică a Văii Jiului oastea turcă a instalat tabăra pe locul numit Băni situat pe malul stâng al râului Jieț.

Sutele de gropi conice, adânci din acest loc au fost transformate într-un fel de bordee de pământ care au fost acoperite cu crengile mestecenilor tineri care se găseau din belșug în zonă. Pentru încălzit au folosit gardurile din lemn, casele și acareturile din lemn, în general tot ce era din lemn uscat, până și bisericuțele din lemn. Din precizările făcute de pr. Jura Marcu nu a rămas în picioare decât bisericuțele din lemn de la Taia și Jieț, favorizate fiind de faptul că în apropierea lor cantonasera trupele lui Mevrogheni care le-au protejat.

Din cauza zăpezii, a frigului, a tehnicii și a ținutei necorespunzătoare unei asemenea ierni, trupele au fost ținute locului aproape trei săptămâni fără posibilitate nici de înaintare, nici de retragere.

O patrule de recunoaștere otomană a reușit după un timp să pătrundă pe pârâul Băniței spre Merișor unde zăpada nu era așa mare, ajungând chiar spre Valea Hațegului unde au jefuit satele întâlnite în cale luând cu ei după obiceiul lor oameni și animale: vaci, cai, oi.

Până să ajungă cu vitele jefuite din Valea Hațegului, armata înfometată a început să dezerteze pe capete creându-și drum spre Pasul Vâlcan și spre sud spre Bumbști.

Această situație l-a determinat pe comandantul turcilor să comande întoarcerea pe urmele dezertorilor.

Trupa turcească ce aducea din satele hațegane robi și animale a fost atacată de locuitorii Merișorului și ai Băniței, reușind să elibereze capturile.

Preotul Jura ne-a lăsat încă un detaliu, de astă dată hazliu: „A rămas de pomină faptul cum animalele eliberate și-au găsit singure drumul ajungând la porțile proprietarilor hațegani de la care au fost ridicate¹⁰”.

Armata otomană învinsă de frig, nămeți și înfometare a fost nevoită să facă stânga-mprejur, cale întoarsă, în debandadă dar lasând în urmă: cenușă, jale, sărăcie

și o serie de povești de groază, credibile sau mai puțin credibile unele ajunse până la noi cei de azi.

Petre Gh. Făgaș, cronicar autodidact al ținuturilor vestice ale Văii Jiului, ne vorbește despre o acțiune a turcilor la Uricani în același an 1788, dar în ziua de 15 august, ziua Adormirii Maicii Domnului când surprinzând populația în biserică, robesc 16 inși iar preotului Dan printr-o acțiune macabră îi taie capul pe pragul bisericeții din lemn, căreia apoi îi dau foc.¹¹

La Câmpul lui Neag, „pâlcu” (s.n.) nu a robit pe nimeni, ba mai mult suferă din partea localnicilor și două înfrângeri, una în Pieptul Izvorului sub dealul lui Buta și alta în marginea vestică a satului pe pârâul Salbeiu în locul numit „La Odăi”. Aici „în tabără în zorii zilei pe când dormeau, fură măcelăriți foarte rău de către localnici”.¹²

Cu aceste date, Petre Gh. Făgaș, ne bagă într-o oarecare ceață privind datele deținute despre invazia turcilor din 14 noiembrie 1788 găsită în înscrisurile și în tradiția locală din estul Văii Jiului care toate converg la data de mai sus față de cea dată de cronicar din 15 august.

Dar, mai apoi, tot cronicarul uricănean ne scoate din ceață. Aci, la 15 august a fost vorba de cu totul altceva, de un atac al lui Elias Pașa, din insula Ada-Kale.

Cronicarul chiar precizează că „în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai precis în anul 1788, Uricaniul are multe de suferit de pe urma invaziei turcilor „adalăi” (de la Ada Kale n.n.)”.¹³

Insula Ada-Kale (insula cetății) pe acea vreme se numea Nai-Orsno și era cetate militară turcă supusă porții otomane dar cu oarecare autonomie administrativă. Comandantul era Elias Pașa „a cărui soldă de 500 guruși (333 galbeni austrieci) erau plătiți din visteria Țării Românești în contul haraciului”.¹⁴ Acestuia, însă, solda nu-i era de ajuns, el făcea des incursiuni în nordul Dunării, ajungând la 15 august 1788, așa după cum s-a văzut și în Valea Jiului jefuind cumplit satele de la Vâlcăni la Câmpul lui Neag, iar populația era dusă în robie, căci robii aveau mare căutare. „In anul 1877, Ali Pașa a cumpărat robi de la Mehadia, căci voia a face pe moșiile sale, șapte sate cu robi români”.¹⁵

Acest raid al lui Elias Pașa din 15 august 1788 a fost doar o prefață a invaziei otomane din noiembrie același an.

NOTE:

1. Dobre Nicolae al Cotanii (1877-1966) din satul Dobrești. Relatare din anii 1960
2. Preda Ion (1917-2008) din satul Dobrești. Relatare din anii 2005-2006
3. Preda Ioan, medic primar cardiolog născut în anul 1949 în satul Dobrești
4. Wikipedia, enciclopedie liberă
5. Negoii Nicolae (1923-2017) din satul Cimpa
6. Mirci Ion Dănicari (1921-2009) din satul Jieț
7. Dobre Nicolae op. cit.
8. Jura Păun Marcu (1914-1997) din satul Jieț, Valea Jiului în perioada dintre 1740 și 1840, articole publicate în ziarul Steagul Roșu în anul 1984 sub pseudonimul Marcu Jianu – Manuscrisul: Valea Jiului – Vatră de istorie, „Fără trecut prezentul n-are viitor” pag. 41-43
9. Idem
10. Idem
11. Petre Gh. Făgaș – Localitatea Uricani din Valea Jiului – vatră de trăire românească, Ed. Matinal 2000, pag.28
12. Idem, pag.27
13. Idem
14. Idem
15. Idem